

GAMMELBY FÖRR OCH NU

Gammelby, en liten by i Virsbo, sydost om Wirsbo Bruk efter lilla vägen mot Ramnäs.

Byn ligger vackert vid Virsbo-sjöns strand. Jag vill skildra byns seder och bruk från slutet av 1920-talet och in på 1930-talet såsom jag minns det. Här fanns arrendegårdar och torp, lydande under Wirsbo Bruk och den Lagercrantzka eran. Ungefär 45-50 personer bodde här vill jag minnas. Men åren går och minnet sviker dessemellan, men vi kan nog inte ha varit flera. Till torpen hörde utägor, långt från gården. Många namn dyker upp i mitt minne: Snåltäppan; Rydbergs vret; Hästtäppan; Murvretan; Hundberget; Ekorrället, ja det var en del. Det fanns flera, Lingärdet och Ingelstorp där jag själv bott med min familj.

I Lingärdet bodde familjen Abrahamsson, många av dem är ännu i livet.

Allt foder som dugde till kreaturen skulle tagas tillvara. Jag minns ännu, de välslagna åkertegarna och dikesrenarna efter landsvägen.

Där fanns logar och lador vid åkrarna. Man bärgade fodret under hösten, för att senare under vintern, forsla hem det till gården. Hemmavid fanns inte tillräckliga ekonomiutrymmen. Om än det inte var så stora skördar, så var utrymmena små. Hemlalerum var ett namn på en sådan lada, det minns jag.

Det fanns också smedjor lite här och där, i vilka var och en fick reparera sina redskap.

Om man gör sig tid att ströva ut i hagarna, minner grundstenar om de små backstugorna och torpen ännu i dag.

Syrener växer ännu och påminner oss om vad som var en gång.

Norlings och Kullpetters stugor är borta, men NilsLisas stuga finns kvar invid Skrampbo. Vid Eriksund finns rester av grunder och åkertegar. TÄNK om stenar kunde tala!

Vi torpare måste försöka vara självförsörjande så långt i vår makt stod.

Vi odlade potatis förstås ... Råg, korn, havre och vete var oerhört

viktigt. Säden förvandlades till mjöl, gryn och bröd.

Lin odlades också, som bereddes i olika moment, för att bli till kläder och hemmets linneförråd.

Får var en viktig del av boskapen. Ullen skulle tillvaratas, för att så småningom förvandlas till strumpor, vantar, tröjor och andra sköna yllekläder... Storbak förekom vår och höst. Likaså storbyk. Någon hade tillgång till tvättstuga, men det vanliga var, att allt skedde under bar himmel. Tvätten sköljdes och lutades av direkt vid sjökanten. Ofta direkt i en isvak. Många är vi som legat på knä, vid bryggor och stränder och klappat kläder. Då sjön låg öppen, fanns det bryggor vid någon plats efter stranden.

Hade vi ingen brygga - det mest vanliga - så fick vi taga ekan och ro ut till Tronsudden eller Fårön. Det gick det med. Det var så fina berghällar där.

Under hösten tröskades säden, det skedde med hästvandring. Runt, runt, timme efter timme. Mycket av arbetet måste ske på den så kallade fritiden.

Det fanns dagsverkstorp, där torparens skyldighet var att arbeta vid huvudgården, som ersättning för torpet.

Mycket och tungt arbete föll på hustrun och barnen. En torpares förmögenhet var en rask kvinna.

Under hösten skulle milorna köras in, resas, risas, stubbas för att tändas och omsorgsfullt vakas under ca: fyra veckor, dag och natt.

Kolaren måste alltid finnas i milans närhet, så att den ej slog och brann upp. Det var hela årsinkomsten som stod på spel.

Hustrun fick med barnens hjälp, under kolningstiden sköta alla förekommande sysslor hemmavid. Dessemellan fick hon vandra långa vägar och obanade stigar till sin kolare. Han bodde i en bristfälligt uppförd koja av träd och torv. En öppen spis ordnades, där han värmden sin mat och kokade sitt starka kaffe i en trebent kopparpanna, ett måste för att hålla sig vaken så länge som möjligt.

Då milorna kolat färdigt, var det dags för utdrivning och de långa transportererna till Virsbo station, där det lämpades i stora kolboxar. Sedan gjorde SJ sitt för att frakta kolet vidare. Nog var det ett tungt arbete för hela familjen innan kolet hamnat i kolboxarna... Kolarens kontanta ersättning var 350:- kr för fyra milor.

Plötsligt tänker jag på hur mycket vatten som burits in i köken och värmts i grytor. Som badkar tjänstgjorde byckar och tvättbaljor. Det var en procedur att bli ren från allt ingrott sot. Kolarromantiken är ett senare påfund.

Bostaden bestod oftast av ett rum och kök, där alla skulle samsas.

Familjerna var stora på den tiden. Ibland 10-12 personer.

Det var inte bara männen som arbetade och slet ont. Förunderligt litet har berättats om kvinnornas möda... Dessemellan undrar jag vilka som hade det värst. De täta barnsängarna, de långa arbetsdagarna. Kanske nätter ibland som inte tillät någon sömn. Då barnen blev sjuka, så fick inte far störas, han måste få ha sin vila, för att orka arbeta nästa dag. Rent förunderligt vad det har förändrats...

I dag går landsvägen rätt igenom byn. Bred och asfalterad. Då jag var ung var det en smal krokig grusväg, som följde alla åkertegar i kanten. Jag ser framför mig, den tidens vandringsmän. De kom, fick litet mat här och natthärbärge där. Kanske lyckliga på sitt sätt under sin ständiga ändlösa vandring.

Det fanns särlingar. Visst minns jag Skrallan, han gick två steg framåt och ett tillbaka. En annan sparkade undan stenar i sin väg. Ytterligare en annan stannade någon dag och sydde tofflor, han berättade om Frans Josefs land. En vandringsman hette Danson, han idkade handel och kunde berätta för oss, om sådant som hände utombys. Det var mycket intressant. Tänk, jag minns då semestern gjorde sitt intåg ..

Det var några dagar kring midsommartid, hur långa karavaner av cyklister, for genom byn. De skulle upp till Dalarna och se sig omkring. Bilar fanns knappast. Någon hade bil, men det var inte för vanligt folk. Jag sitter och minns våra nöjen. Inte var det så vanligt med fest, men dans ordnades i köken eller på en loge.

Algot och Göte Priberg var duktiga att spela dragspel.

Det var tillfyllest för oss. Att komma samman för en stunds avkoppling, det var nöje nog.

Nu sitter jag på altanen till vår lilla villa, tillsammans med min Albert och ser bilarna susa förbi. Vart och varhän?

Alla har så förtvivlat bråttom.

Förr fick alla bybor hjälpas åt med väghållning, dikning, grusning, snöröjning. Ingen tid att önska tillbaka. Bara konstatera förändringen som skett. Byn har ändrat karaktär. Där förr var åkertegar, ligger nu villor och välansade trädgårdar. Här finns hyreshus, för dem som tycker det är bekvämast att bo så. I dag bor vi ungefär tvåhundra personer i byn. Affär och post hade vi under ett trettiotal år. Nu är det nedlagt .. En tillbakagång för byn?

Tågen ser jag mest gå förbi. Stationen är också nedlagd ..

Ännu stannar bussen härute vid hållplatsen. Vi skall väl ännu få behålla den?

Vi är närmaste granne till Virsbo Rörverk som byggdes 1935. Det härjades av eld i mitten av 1950-talet men byggdes upp i större skala. Nu heter det Nordanöverken och ger försörjning åt många.

Olika nationers män och kvinnor har i Virsbo fått en fristag. De kom från krigshärjade länder. De flesta kom för att stanna och har funnit sig väl tillrätta med oss övriga.

Om nu Gammelby förändrats på så många olika sätt, så är ändå utsikten över Virsbo-sjön densamma, som den alltid varit.

Jag tycker om min by. Här vill jag stanna, till dess min dag blir afton.

Eva Friberg, snart 81 år.

Nedtecknat den 25 juli 1984.